

Bir Nedensellik İlkesi Örneği Üzerine Değerlendirme: Dijitalleşen Mahremiyet mi? Kutsal Algı Yapısı mı?

An Evaluation on the Example of a Principle of Causality: Digitalized
Privacy or Sacred Perception Structure

Beyzanur YILMAZ*

Geliş Tarihi/Received: 27.04.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 16.05.2023

Öz: Günümüzde mahremiyet olgusunun dijitalleşmesi ya da vurgulanmak istenenin teknolojik mahremiyet adı altında kullanımının mümkünlüğü kadar bu kullanımın kökenini oluşturan sebepler zincirine dair sorgulama yapmak ve konuyu bu doğrultuda bilimsel açıdan analiz etmek de o derece önem taşımaktadır. Kavramsal analizler dikkate alınıp, durumun psiko-sosyal açıdan ele alındığı makalede, gelişen dijital dünya kişilerde birçok konuda algı değişimine sebep olduğunu ve bu sebeplerden ortaya çıkan sonuçlar ise mahremiyet olgusuna dair düşünce biçimlerinin farklı boyutlara ulaştığını göstermektedir. Makalede bu sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ilerleyen zincirin her halkasını analiz edip, anahtar noktaları ve kavramlarına değinilerek bir değerlendirme yapılacaktır. Gerek teorik gerek kuramsal çerçeveden ele alınan konu, ayrıca nedensellik ilkesi ile desteklenerek kutsal kavramı ile bağlantısı ve kutsal algısı doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlardan mahremiyet algısına yönelik tarafı ile değerlendirilmektedir. Makale bu anlamda dijital dünyadaki mahremiyet konusuna yönelik kutsal algısının etkisini nedensellik ilkesinden destek alarak psikososyal açıdan analiz eden bir çalışma olup, başta kavramsal analizlerden başlayarak değişime uğrayan şeyin ne olduğuna dair doğru tanımlamalar ile konuyu anlamlandırmaktadır. Devamında ise köklerimiz, kutsal ve değerlerimiz üzerine bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri, gerekli olan yaptırımlardan BİT aracılığı ile bazı ihlal önleyici kısıtlamalarla mahremiyet ihlalinin önüne az da olsa geçilebileceği sonucuna varmaktadır. “Dijital mahremiyet” adı altında kullanılan tanımlamanın esasında bir nedenler silsilesine bağlı olduğu ve determinist bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde dijital olanın mahremiyet mi yoksa kutsal algısı mı olduğuna dair

* Doktora Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, e-mail: beyzanur.yilmaz238@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2328-6382>.

düşünmeye sevk eden yönüyle de teorik bir çalışma olduğunu belirtmek gerekir. Makalenin bilimsel analizde önemli bir yere sahip olan kavramsal analiz ve kuramsal çerçeve ile kurulan ilişkisi ise araştırmanın belirli bir konu hakkında hâlihazırda mevcut olan bilgilerin gözlemlenmesi ve analiz edilmesine dayalı bir metodolojiye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Dünya, Mahremiyet, Nedensellik İlkesi, Psikososyal Analiz, Kutsal Algısı.

Abstract: Today, as well as the digitalization of the phenomenon of privacy or the possibility of using what is meant to be emphasized under the name of technological privacy, it is also important to question the chain of reasons that constitute the origin of this use and to analyze the subject scientifically in this direction. In the article, in which conceptual analyzes are taken into consideration and the situation is handled from a psycho-social point of view, it is seen that the developing digital world causes a change in perception in many subjects, and the results obtained from these reasons show that the ways of thinking about the phenomenon of privacy have reached different dimensions. In the article, an evaluation will be made by analyzing each link of the chain progressing within this cause-effect relationship and mentioning its key points and concepts. The subject, which is handled from both theoretical and theoretical frameworks, is also supported by the principle of causality and evaluated with its connection with the concept of the sacred and its side towards the perception of privacy from the results that emerge in line with the perception of the sacred. In this sense, the article is a study that analyzes the effect of the sacred perception of privacy in the digital world from a psychosocial point of view with the support of the causality principle, and makes sense of the subject with accurate definitions of what has changed, starting from conceptual analysis. Subsequently, awareness-raising and educational activities on our roots, saints and values conclude that the violation of privacy can be prevented, albeit a little, with some anti-infringement restrictions through information communication technologies from the necessary sanctions. It should be noted that the definition used under the name of "digital privacy" is actually a theoretical study that depends on a series of reasons and when evaluated from a deterministic point of view, it is a theoretical study that leads to think about whether the digital one is privacy or sacred perception. The relationship of the article with conceptual analysis and theoretical framework, which have an important place in scientific analysis, has a methodology based on observing and analyzing the currently available information on a specific subject.

Keywords: Digital World, Privacy, Causality Principle, Psychosocial Analysis, Sacred Perception.

Giriş

Kavramsal analizin önemi bilimsel çalışmalarda şüphesiz önemli bir yere sahiptir. Kavramların semantik analizi ise ulaşılmak istenen amaç için yol gösterici olup, gerekli kuramlar ile birlikte değerlendirildiğinde, araştırmanın sonucuna ulaşma da büyük bir işlevsellik ifa etmektedir. Bu işleyiş ise çoğu bilimsel araştırma için bir araştırma metodu olarak kullanılmaktadır. Belirtilen doğrultuda makale, bilimsel analizde önemli bir yere sahip olan kavramsal analiz ve kuramsal çerçeve ile kurulan ilişkisi ile belirli bir konu hakkında hâlihazırda mevcut olan bilgilerin gözlemlenmesi ve analiz edilmesine dayalı bir metodolojiye sahiptir. Aynı zamanda makalede, günümüz dijital dünyası ve bilgi teknolojilerinin inanç ve değerlere bakış açısına etkisi ve kutsal algı yapısının farklı bir boyuta indirgenmesi ile ortaya çıkan mahremiyet dönüşümünün nedensellik ilkesi bağlamında değerlendirilmesi söz konusudur.

1. Mahremiyet Nedir?

Çok yönlü ve çok boyutlu bir olgu olan mahremiyet, Arapça “*helalin zıddı*” olan “h-r-m” kökünden gelmektedir. Dinî terim olarak ise, “*şâriin (kural koyucunun) yapılmasını kesin ve bağlayıcı bir ifade ve üslupla yasakladığı fiil*” demektir.¹ Yasaklama işine “*tahrîm/hazr,*” yasaklanan şeye “*haram/muharrem veya mahzur*”, bu yöndeki hüküm ve vasfa da “*hürmet*” denilmiştir. Ayrıca Ha-ra-me fiili Arapça’da yasakladı anlamına gelirken “mahrem” kelimesi ise “*yasak olan*” manasında kullanılmaktadır. Bu anlam doğrultusunda “mahrem” yakın akrabadan olduğu için İslam’da evlenilmesi yasak olan nikâh düşmeyen, başkalarına söylenmeyen, gizli olan sır anlamlarına da gelmektedir.² Bunun zıddı ise “nâmahrem” olup yabancı, el, kendisine nikâh düşen kişiler denilmektedir. Kökü ha-ra-me’den gelen mahremiyetle ilgili ayet ve hadislerde de haram kelimesi kullanılmıştır.³

Latince *privatus* sıfatında türetilen “private” kelimesi, İngilizce’de özel ve mahrem manasına gelmektedir. Bu kavram, “*aleni olmamayı, herkes tarafından bilinmeye karşı kapalı olmayı, uzak kalmayı içermektedir ve söz konusu yer, kişi*

¹ Komisyon. “İman ve İslam”, *İlmihal*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 1/174.

² İbn Manzûr, “Faslu’l-Hâ”, *Lisanu’l-Arab*, 844-850.

³ Bk. Nisâ, 4/23; Mâide, 5/3; En’âm, 6/151; Hacc, 22/30; Ahmed ibn Hanbel, *Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992) 5/72.

ve olayların mümkün olduğu kadar az bilinmesi veya belirli kişiler tarafından bilinmesi olayına işaret etmektedir.”⁴

Mahremiyet, dinî literatürde, “haram, şeriatın yasak ettiği şey, gizli olan, herkese söylenmeyen, herkesçe bilinmemesi icap eden” bir duruma işaret etmektedir. Dini kaynaklara bakıldığında ise mahremiyet kavramının, “kul hakkı”⁵ “gözleri haramdan sakınma endişesi, kendi hakikatine sadık olma konusunda bir özen ve bir ihtimam” olduğu belirtilmektedir.⁶ Örneğin İslamiyet için özel alan ve mahremiyetin bireyselliği hususunda vurgulanan, kamusal alanın kuşatıcılığına karşı kişinin korunmasıdır.⁷

Netice itibarıyla kişiye ait, özel, kişisel gizlilik anlamlarına gelen mahremiyet, sahip oldukları değerlere göre toplumdaki topluma da değişmektedir. Bazı toplumlarda gizli olmayan değerler başka bir toplumda gizli olabilmektedir. Dolayısıyla mahremiyetin çok boyutlu olması, toplumdaki topluma değişiklik arz etmesi anlam ve algısının da çok farklı olduğunu göstermektedir. Dinî anlamı dışında psikolojik, sosyolojik ve hukukî boyutları olan mahremiyet, kişilerin uzmanlık alanı, dinî değerleri, aldıkları din eğitimi, sahip oldukları ilmin kuralları ve literatüre bakış açılarına göre de farklı tanımlanmaktadır.

Bir sosyolog olan Göle, mahremiyetin, “aile hayatı ve yabancıların bakışlarına yasaklanan hususlarla ilişkili”⁸ olduğunu söylerken, kavramı bir fıkıh terimi olarak ele alan Öğüt, “kendileriyle evlenilmesi dinen yasaklanan yakın akraba,”⁹ tanımını yapmaktadır. Hukukî terminolojide ise mahremiyet, “kişilerin isterse yalnız kalabileceği veya başkalarıyla ne zaman nerede iletişim kuracaklarına, hayatında neyi paylaşıp paylaşmayacağını tespit etmekte bizzat kendilerinin karar vereceği bir hak” şeklinde tarif edilmektedir.¹⁰

Taşınmaz, satılamaz ve devredilemez bir mülk olan mahremiyetle ilgili tanımlamalara, değerlendirme kriterlerine ve mahremiyetin günlük haya-

⁴ Turhan Yörükân, “Bir İlişki Düzenleme Süreci Olarak Mahremiyet,” *Tisk Akademisi* 4/26, (2008),129.

⁵ Sevdegül Çekiç-Tevhit Ayengin, “Sosyal Medyadaki Mahremiyet İhlallerinin Bazı Fıkıhî Yansımalarına Dair,” *Mütefekkir Dergisi* 8/15 (2021), 71-93.

⁶ Bk. Cihan Aktaş, *İktidar Parantezi Kadın, Dil, Kimlik* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011).

⁷ Bk. Mazhar Bağlı, *Modern Bilinç ve Mahremiyet* (İstanbul: Yarın Yayıncılık, 2006).

⁸ Bk. Nilüfer Göle, *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme* (İstanbul: Metis Yayınevi, 2014).

⁹ Salim Öğüt, “Mahrem” *DİA*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003) 27/388-389.

¹⁰ Mehmet Yüksel “Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi,” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 58 (2003), 188.

tımızdaki rolüne baktığımızda esasında kişilerin kendi dünyalarında, kendilerine ait olan bilgilerin, dünya görüşlerinin, değerlerinin ve iç dünyasının paylaşılıp paylaşılmamasıyla alakalı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve teknoloji çağında iletişim araçlarının hızla artmasıyla mahremiyetin korunması daha da önem kazanmaktadır. Çünkü dijital teknoloji ile beraber insanların mahremiyet ve değerleri büyük tehdit altındadır. Özellikle 1950'lerden itibaren iletişim ve bilgi teknolojileri alanında meydana gelen büyük ve hızlı değişimler, mahremiyet alanında da derin dönüşümlere yol açmıştır.¹¹

Batıda dinî bilgiyi, ontolojiyi ve metafiziği yok sayan pozitivizm ve onun türevleri olan sosyal hayatta sekülerizm, hukuk ve siyasette laisizm, ekonomide kapitalizm/materyalizm ve düşüncede modernizm hayatın her alanını ele geçirince mahremiyet de bunlardan olumsuz olarak etkilenmiştir. Neticede insanı, bilimi, hazı ve maddeyi Tanrı'nın tahtına oturtan pozitivizm ve hedonizm ile ruh ötelenmiş ve kutsallar yok edilmiştir. Bütün semavi dinlerde mahremiyeti yok eden nikâhsız ilişkiler zina sayılmasına ve buna karşı sert tedbirler alınmasına rağmen, sekülerizmin hâkim olduğu dünyada modernleşme/çağdaşlık adına normal davranışlar arasına girmiştir. Kendisini kadın figürü üzerinden inşa eden modernlik, kadının sosyal hayatta aldığı rol ve giyimindeki değişimi çağdaşlaşmanın ölçütü olarak değerlendirirken, mahremiyetin ülkemiz içerisindeki sınırlarını tamamen ihlal etmiştir. Neticede çağdaşlaşma adına sosyal hayata giren kadının hem bedeninin hem de özelinin mahrem yönlerini ortadan kaldırarak, dinin alanı daraltılmış (yani din sadece vicdanlara ve mabetlere hapsedilmiş), bencillik/bireysellik ön plana çıkarılmış, hazcılık yükseltilmiş ve modern özgürlük kavramıyla da insanlık kaybedilmiştir. Bu doğrultuda kutsal değerlerini ve mahremiyetini kaybetmeye başlayan insanlığın, modernizmin tuzağına düştüğü, ruhsal dünyasında dijital ile tatmin olma arayışı içerisine girdiği ve içine düştüğü girdaptan çıkacak gayreti de bir türlü gösteremediği değerlendirilmektedir.¹²

Modern ve çağdaş dünya görüşü mahremiyeti de seküler alana taşınmasıyla, dinlerin kutsal gördüğü mahremiyete büyük darbe vurmuştur. Mahremiyetin modern zamanlardaki bu dönüşümü, her ne kadar seks ve cinsiyet alan-

¹¹ Harun Özdemir, *Dijital Mahremiyet* (İstanbul: İnsan ve Hayat Kitaplığı, 2023), 20.

¹² Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehri Vakfı Yayınları, 3.Basım, 2015), 59.

larında gerçekleşmiş olsa da bu durum insanın, en büyük kutsal varlık olan Allah ve âlemle ilişkisine de köklü değişim ve dönüşüm getirmiştir.¹³ Dolayısıyla ilahi olana ve ilahi olanın yaratığı kutsal unsurlara olan bağlılık ve sadakatteki değişim, mahremiyetin ihlaline kadar yol almıştır.

Mahremiyetin türleri ve boyutlarına kısaca değinmek gerekmektedir. Mahremiyet kavramına ait yaklaşımlara göre¹⁴ mahremiyet üç boyutta ele alınmaktadır:

“Bölgesel Mahremiyet: Kişiye ait çevrenin kapsadığı fiziksel alanla ilgili olan gizlilik. Kişi Mahremiyeti: Kişinin fiziksel varlığına karşı gereksiz müdahaleyi, araştırmayı temsil eden gizlilik (örneğin: fiziksel arama). Bilgi Mahremiyeti (gizliliği): Kişilere ait verilerin toplanması, depolanması veya nasıl işlenebileceğinin ve yayılabileceğinin kontrol edilmesi ile ilgili gizlilik.”

Mahremiyetin bütün ayrımlarına rağmen ortak olan noktasının, kişilerin temel olarak kendi alanlarında kontrolü devam ettirebilmesi olarak düşünülebilir. Bu kapsamda kişilerin kendi kontrol mekanizmalarını yönetebildikleri miktarda mahremiyet alanlarının da arttığı söylenebilir.¹⁵

1.2. Dijital Dünyada Mahremiyet

Mahremiyet kavramına ait birçok tanım ve açıklama yapıldığı kadar dijital mahremiyet kavramını bu derece anlamlandırarak açıklamak pek mümkün görünmemektedir. Çünkü hayat şartları beraberinde birçok değişikliği getirmekte, dijital bir yöne doğru kaymakta ve bireysel anlamda birçok farklılığı içerisinde barındırmaktadır. Mahremiyetin kapsadığı boyutlardan biri olarak değerlendirilen dijital mahremiyet, kişilerin dijital kimlikleri içerisinde saklaması gereken bilgilerin olduğunu kişiye hatırlatan bir olgudur. Dolayısıyla hem Bilgi, İletişim ve Teknoloji (BİT) araçları hem de kullanıcıların bu bilgilere izinsiz erişimini engelleyecek özelliklere ve uygulamalara sahip olması gerektiğine dayalı bir farkındalığa sahip olması, kişilerin kut-sala ve mahremiyete yönelik algı yapılarının anlamlı bir temelde yer aldığı gösteren bir durum olabilir. Barkuş ve Koç'un yaptığı araştırmalara göre

¹³ Kasım Küçükcalp, “Mahremiyete Felsefi Yaklaşım,” *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*, ed. H. Şule Albayrak (Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022), 37-65.

¹⁴ Spyros Kokolakis, “Privacy Attitudes and Privacy Behaviour: a Review of Current Research on the Privacy Paradox Phenomenon.” *Computers & Security* 64 (2017), 122-134.

¹⁵ Şahika Eroğlu, “Dijital Yaşamda Mahremiyet (Gizlilik) Kavramı ve Kişisel Veriler: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Mahremiyet ve Kişisel Veri Algılarının Analizi,” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 35/2 (2018), 132.

(2019) farkındalık sahibi olmak için bu konuda bireylerin mahremiyet ve özellikle “dijital mahremiyet” kavramları hakkındaki algılarını, kaygılarını ve yeterliliklerini sorgulamaları önemli bir husustur. Ayrıca dijital dünyada mahremiyeti anlamlandırmak adına şu soruları sormaları ve konuyu bu bakış açısı ile ele almaları gerekmektedir;

-*Hangi bilgilerimiz dijital dünyada mahremiyet sınırları içerisindedir?*

-*Reel hayatta mahremiyet sınırları içerisine giren bilgiler dijital dünyada neden paylaşımına açık hale getirilir?*

-*Dijital dünyada paylaşılmış veriler ile kimler neler yapabilir?*

Bu yönden bakıldığında, reel hayatta mahremiyet “kişinin tek yönlü olarak belirlediği alanlar” iken, dijital mahremiyet ise gerek teknolojiden gerekse onu üreten ve tüketenden ortaya çıkan çok yönlü bir durumdur.¹⁶ Robison mahremiyet kapsamında değerlendirdiği dijital mahremiyet kavramını determinist bir bakış açısı ile ele almaktadır. O bu kapsamda neden-sonuç ilişkisi içerisinde dijital kavramını ele almaktadır. Robison, dijital olan şeyin beraberinde halka açık olması ve sonucunda mahremiyete zarar vermesinin söz konusu olduğunu ifade etmektedir.¹⁷ Berkup ise mahremiyet kavramının daha mühim olduğunu, çünkü yaşanan teknolojik yenilikler ile kişilerin mahrem alanlarında değişiklik olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla kişilerin dijital dünyadaki özel ve kamusal alana yönelik algıları da bu anlamda öznel olduğu için mahremiyet algısındaki sınırları da değişiklik göstermektedir.¹⁸ Bu husus nedensellik ilkesi doğrultusunda değerlendirildiğinde, kutsal algı yapısındaki sınırların değişimini de göz önüne sermektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla geliştiği bir çağda sosyal, ekonomik, siyasî ve kültürel alanlarda ortaya çıkan büyük değişim, fertlerin çok büyük önem verdikleri özel yaşam ve mahrem alanlarını tehdit eder hale gelmiştir. Yani insan artık telefon konuşmalarının dinlenmeyeceğinden, e-posta mesajlarına bakılmayacağından, özel hayata ait bilgi ve resimlerinin gazete sayfalarında ya da televizyon ekranlarında yer almayacağından, sağlık du-

¹⁶ Fatma Barkuş- Mustafa Koç, “Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme,” *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)* 3/1 (2019), 35-44.

¹⁷ Wade L. Robison, “Digital Privacy: Leibniz 2.0,” *Orbit Journal* 1/2 (2017), 1-9.

¹⁸ Bk. Sezin B. Berkup, *Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015).

rumlarıyla alakalı tıbbî kayıtlarının güvenliğinden ve malî durumlarının başkalarına pazarlanmayacağından emin değildir.¹⁹ Dijital dünyanın bizi çepeçevre kuşattığı günümüzde özellikle kutsallarımız olan mahremiyetin nasıl korunması hususunda çözümlerin çok yetersiz olduğu görülmektedir. Bu da insanın kutsal olan mahremiyeti başta olmak üzere her alandaki özelliklerinin diğer kişiler tarafından bilineceği demektir. Ne kadar kişisel verileri korumayla ilgili yasal düzenlemeler yapılsa da bazen bunların dijital dünyanın derinliklerinde yok olduğu görülmektedir.

1.3. Dijitalleşme ile Gelen Duygu, Düşünce ve Davranış Mahremiyetinin İhlali

Dijital dünya realist bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde bu mecra, kişilere istenilen yönde çözüme ulaşma konusunda daha kolay, daha pratik ve daha özgür bir paylaşım alanı sunmaktadır. Dolayısıyla dijital dünyanın beraberinde getirdiği bu özellikleri, kişiler için birtakım düşünce, duygu ve davranış aktarımını da daha kolay ve pratik hale dönüştürmektedir. İnsan sosyal bir varlık olarak çevresindekiler ile iletişim kurma ihtiyacına sahiptir. Özele indiğimizde, dijital dünyanın, içinde yaşayanlara endekslediği ve kişilere bilişsel olarak işlediği, popüler olma ve beğenilme arzusu ya da daha küçük bir etkileşim sınırı dâhilinde, kişinin hayatında olup bitenleri etkileşim içerisinde olduklarına gösterme eğilimine sürüklediği görülmektedir. Sosyal medya bu anlamda en popüler dijital araç olup, kişilerin sosyal medyada paylaşımında bulunma davranışlarının temelinde “beğenilme, eğlenme, eleştirme, grup aidiyetliği” gibi motivasyonlar yattığı ifade edilmektedir.²⁰

Özellikle bu platformların sayısı ve çeşitliliği arttıkça, kullanıcı sayısının ve paylaşılan öğelerin de beraberinde arttığı görülmektedir. Bilgi paylaşımındaki toplumsal eğilim ve bunun sebep olduğu paylaşım yapmaya yönelik bireysel tetikleyicilik, dijital hayatın ilkelerini tam anlamı ile bilmeyen kişiler için çoğu zaman gizlilik ve mahremiyet ihlallerine sebep olmaktadır. Kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarını bu ortamlardaki psikolojik ve sosyolojik gereksinimlerini gidermek adına en yakın hissettiği kişi ya da gruplar ile paylaşması esasında bir mahremiyet ihlalidir.²¹

¹⁹ Mehmet Yüksel, “Modernleşme ve Mahremiyet.” *Kültür ve İletişim* 6/1 (2003), 75-108.

²⁰ Yüce Zerey, “Facebook İnsanları” (Erişim 1 Ocak 2012).

²¹ Asiye K. Yıldız, “Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi,” *Bilgi Dünyası* 13/2 (2012), 529-542.

Ancak kişilerdeki bu baskın ve önüne geçilemez hisler ve popüleriteye ayak uydurma düşüncesi ile mahremiyet olgusunun önemi ve yeri unutulmakta, insan metalaşmaya doğru yol almaktadır. Üstelik bu yolculukta dijital dünyada mahremiyete yeğ tutan ve tehlike oluşturabilecek birçok ögenin varlığından haberdar olduğu halde, paylaşımlara devam edilmektedir.

2.Kutsal Nedir?

Kutsal kavramın kökenine bakıldığında, Arapça “k-d-s” kökünden geldiği ve “saadet, devlet, kutsiyet, uğur, baht, talih, mutluluk, hayır, bereket, mübarek” gibi anlamları ifade ettiği görülmektedir. İstilahta ise, “güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes ve tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen,”²² şeklinde olduğu belirtilmektedir.

Karadeniz’in kutsal kavramının sayısız tanımından hareket ile bu tanımları inceleme yönünde yaptığı araştırmada, kavramın şu şekillerde ortaklaştığı; “holy, sacred, healing, kuddûs, mukaddes, bereket, harem, haram, tanrısal, aşkın, tezahür, kutsi, Tanrı, bozulmayan, dokunulmayan, düzen, numinous, seküler olmayan-dini, hayır, bütünüyle öteki, irrasyonel” ortaya çıkmıştır. Kutsalın her zaman bir aşkınlık alanında olduğu da iddia edilmektedir. Bu iddia ise kavramın tanımını yaparken onun din dışı olan ile karşıt bir manaya geldiğine dayalı bir gelenek oluşturmuştur. Kutsalın bu şekilde belirtilme alışkanlığının kutsalın kaynağında Tanrı’nın olduğu anlayışını ortaya çıkardığı da söylenebilir.²³

Kutsal kavramına tarihî işleyiş yönünden bakıldığında ilk olarak Durkheim tarafından kullanıldığı görülmektedir. Durkheim’dan bu yana değişik biçimlerde belirtilen kutsal kavramına yönelik tanımlamaların ise genel anlamda kutsal ve kutsal dışı şeklinde bir karşılaştırmaya gidilerek yapıldığı saptanmaktadır. Bu yaklaşımın kutsalı açıklarken kutsal olmayan yani profan ile açıklamaya yönelik bir anlayış içerisinde olduğu söylenebilir.²⁴ Burada bahsedilen karşıtlık durumu, profanın sıradanlık, aleladelik gibi özellikleri olması ve kutsalın ise sıra dışılık, olağanüstülük gibi özelliklere sahip olmasına dayanmaktadır.²⁵ Durkheim’in kutsalı açıklamasından sonra bu kavra-

²² Türk Dil Kurumu. “Kutsal”, *Türkçe Sözlük* (sozluk.gov.tr), (2019).

²³ Sıtkı Karadeniz, “Bir Kavram Habitusu Denemesi: Kutsal,” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/56 (2018).

²⁴ Bk. Mircea Eliade, *The Sacred and The Profane*. trans. Willard R. Trask-Harcuort Brace, (1959).

²⁵ Şinasi Gündüz, “Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemde Mitos.” *Milel ve Nihal* 6/1 (2009), 10-11.

mın din bilimlerindeki gelişimi sonraki dönemlerde Rudolf Otto, Joachim Wach, Van Der Leeuw, Mircea Eliade gibi isimler ile daha da kapsamlı hale geldiği görülmektedir. Durkheim kutsal kavramını din-toplum ilişkisi yönünden ele almış, Otto daha çok kavramın rasyonel olmayan, gizemli tarafını belirtmiştir.²⁶ Eliade ise kutsalı evrensel boyuttaki bir fenomen olması yönü ile ele alarak incelemiştir.²⁷ Bu anlamda tarihi süreç içerisinde geçirdiği kavramsal aşamalara da bakılarak, kutsal üzerine genel bir tanım yapıldığında; “doğüstü varlıklar ile bağlantılı olan aşkın bir güç” tanımlamasının uygun olduğu söylenebilmektedir.²⁸

Buradan hareketle dini ve dini olmayan bir temelde kutsal kavramına bakıldığında; kutsalın dokunulmaz, özelleştirilmiş ve korunma altına alınan nitelikte, kendisine ayrı bir değer atfedilen bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Toplumda herhangi bir şeyi kutsal olarak görme sebebinin altında o şeye saygı duyma ve onu muhafaza etme davranışı yatar. Örneğin; aile kurumunu kutsal yapan, aile üyeleri ve toplumda icra ettiği görevi bakımından saygıyı ve beraberinde onun korunması gerektiğine inanılan bir olgu olmasındandır. Ya da ahlaki değerlerin toplumda kutsal kabul edilmesi, toplumdaki yeri ve önemine binaen etik ilkeler ile birlikte muhafaza edilmesi gerektiğine inanılan bir olgu olduğu için onları kutsallaştırır. Toplumumuzda bu yönden kutsal olarak görülen olgulara aynı şekilde birçok örneği vermek mümkündür.

2.1.Değişen Kutsal Algısı

Rönesans ve Reform ile başlayıp Aydınlanma çağı ile devam eden seküler kültürün bireysel ve toplumsal anlamda birçok kırılmayı meydana getirdiği ve mahremiyet anlayışının da bu bağlamda etkilendiği görülmektedir. Geçmiş zamanlarda “mahremiyet ihlali” adı altında ayıp sayılan ya da hoş görülmeleyen birçok husus, artık normalleştirilmiştir. Bu normalleşme mimaride, cinsiyet ve beden algısında değişikliklere sebebiyet verdiği kadar, aile hayatını, eşlerin aile içi rollerini ve toplumsal hayatı da o denli etkilemiştir.²⁹ Aynı zamanda teknoloji ile gelişen dijital dünya içerisinde de değişim-

²⁶ Bk. Rudolf Otto, *The Idea Of The Holy*, trans. John W. Harvey, (Oxford University Press, 1936).

²⁷ Mustafa Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*. (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), 204.

²⁸ Muammer Cengil- Dila Tekin, “Kutsal Zaman, Algılanış Biçimi ve İbadet Hayatına Etkisi,” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/29 (2016), 33-63.

²⁹ Mustafa D. Dereli, “Mahremiyetin Dönüşümünün Dini Hayata Etkisi.” *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*, ed. H. Şule Albayrak (Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022), 189-213.

lerin meydana geldiği bu hususlar, mahrem ile kutsalın ortak bağı ve nedensellik ilkesi bağlamında değerlendirildiğinde, değerlere bakış açısını ve kutsal algısını da farklı bir yöne doğru sürüklemiştir.

Giddens, cinsellik ve mahremiyet anlayışının Batı kültüründe yol açtığı dönüşüme yönelik olarak ele aldığı eserinde, dönüşümün altında yatan temel sebebin modernleşme öncesi kültürlerde gelenek ya da biyolojik faktörler gibi bazı dışsal faktörlerin etkisinde kalan toplumsal hayatın, modern dönemde “müdahaleye daha çok maruz kalmaya açık olması” olarak ifade etmektedir.³⁰ Ayrıca mahrem alanın teşhirciliğine dayalı olarak özel ve kamusal alan etkileşimini de dile getirmek gerekmektedir. Dijital dünyanın ortaya çıkardığı gözetim teknikleri ile mahrem alan, kamusal alan tarafından aşındırılırken, diğer taraftan da ifşa ve teşhirler ile kamusal alan, mahrem alan tarafından işgal edilmektedir.³¹ Örneğin; telefon galerisinde fotoğrafı bulunan bir kimsenin o fotoğrafı galeri ile sınırlı olan özel alana sahip iken, fotoğraf sosyal medya hesabından paylaşıldığında kamusal alan içerisine girmektedir. Sonuç olarak, özel ve kamusal alanlar arasındaki geçişkenlik ve aradaki ayırım çizgisinin giderek yok olması, dini konularda hassasiyet taşısa da sosyal medyanın cezbedici atmosferinden kendisini kurtaramayan kullanıcıların görünmeye dayalı istek ve arzularını çoğunlukla etkilemektedir.

İnanç, değerler ve kutsala atfedilen öneme yönelik algının değişime uğraması ile mahremiyet ikiye bölünmüştür. Diğer bir ifade ile “korumacı mahremiyet” anlayışının yerini “teşhirci mahremiyet” almış ve bu dönüşüme bağlı olarak, kişilerin dini hayatı ve dindarlığını ciddi düzeyde etkilemiştir. Ayrıca dijital dünya genç yaşlı fark etmeksizin her yaşa hitap edecek düzeyde bir yaygınlık kazandığı için teşhirci mahremiyetin sınırları ve boyutları böylece genişlemiştir.³²

³⁰ Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü*, çev. İdris Şahin, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 172,176.

³¹ Hülya Öztekin-Ahmet Öztekin, “Modernleşme-Mahremiyet ilişkisi ve Siber Mekânda Mahremiyetin Aleniye Dönüşmesi,” *e-Journal of New World Sciences Academy* 5/4 (2010), 526-540.

³² Dereli, “Mahremiyetin Dönüşümünün Dini Hayata Etkisi,” *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*, 189-213.

2.2.Dijital Kutsal

Kutsal kavramının içerik ve bağlamına bakıldığında genel kapsamının dışında inanç ve değerler ile ilgili olan yönü “dijital kutsal” tanımlamasına tabi tutulabilir. Bu anlamda mahremiyet ile birçok yönden bağlantısı olan kutsala bakış açısındaki değişimlerin, mahremiyetin dönüşümündeki etkisini bir kez daha dile getirmek gerekmektedir. Bilgi teknolojilerindeki yenilikler ve beraberinde gelen güvenlik ve gizlilik ihlalleri gibi hususlar, mahremiyet için elbette önemlidir. Ancak bunun yanında bireysel ve toplumsal yönden daha da vahim olan sorunun, İslam dini için değerlendirildiğinde, inanç ve değerlerin yok sayılmasına kadar giden inanç ve değer ihlali olduğunu söylemek mümkündür. Bir toplumun yapıtaşları ve biricikliğini oluşturan en önemli unsurlarından biri olan kültür yapısı, inanç, değer ve normları silinmeye başladığında o toplumun yıkılmaya müsait bir hale geldiğini ve bu bakımdan konunun hassasiyet taşıdığını belirtmek gerekir.

Mahremiyetin asırlar boyu bir gelenek haline gelen bazı değer ve davranış formlarının değişmesi bu anlamda mahremiyete, kutsala yönelik hassasiyet gösteren kişiler için ciddi bir endişe oluşturmaktadır.³³Cinsellik ve beden algısının farklı yönlere evrilmesi ile sosyal medyanın kişileri yaşadıkları her anı paylaşmaya itmesi, en mahrem ve özel anların, mekânların, davranışlarının, duyguların ve düşüncelerin teşhir edilmesi ve bunun “mahrem olan kutsaldır” anlayışını göz ardı ederek müreffeh bir gönül ile ifa edilmesi, kutsalın ve mahremiyetin adının unutulması yönünde alarm çanlarının çaldığını göstermektedir. Ritzer’in ifade ettiği gibi kendi mahrem alanımız olan evimizde dahi görünmekten ve tüketime dâhil olmaktan kendimizi geri tutamıyorsak, aslında sığınacak bir limanımız kalmamış demektir.³⁴

Dijital dünyada normalleşen beden teşhirciliği ve kişilerdeki kutsal algısını, dinlerde bedene atfedilen kutsallık açısından ele alan Tekin, beden odaklı mahremiyet algısına yönelik değerlendirmesinde, içinde yaşadığımız post/modern çağı, kutsaldan ve değerlerden bağımsız olan seküler beden algısının egemen olduğu bir dönem şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda beden üzerinden ilk tartışılması gereken sorunsal onun metalaşmasıdır. Tekin’e göre bedenın kutsallık arz etmesi, emanet olarak bizlere verilmesi

³³ Dereli, “Mahremiyetin Dönüşümünün Dini Hayata Etkisi,” *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*, 189-213.

³⁴ Bk. George Ritzer, *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, çev. Şen Süer Kaya, (Ayrıntı Yayınları, 2011).

ve metalaşmaya direnmesi arasında sığ olmayan anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Modern dönem ile insanın Tanrı'dan yavaş yavaş kopması ile başlayan sekülerleşme süreci sonunda, beden kutsallık ile ilintisini kaybetmiş ve sekülerleşen insanın tasarrufları doğrultusunda birçok şeye maruz kalmıştır. Böylece insan bedeni, güce ve metalaşmaya olan direnç noktalarında gittikçe zayıflayarak sekülerin tutsağı olmaya başlamış, kutsal algısını ve değerlerini bu yönde arkaya atmıştır. Zira bedenin Tanrı ve kutsallıkla ilintisini kaybetmesi, ortodoksisini oluşturan temellerden azade kılınmasını da beraberinde getirmektedir.³⁵

Kişilerin kendisine ait fotoğrafları, filmleri, arkadaşları, anıları ve anları her geçen gün daha fazla görünür kıldığı bu dönemde, postmodern insanın tıpkı bir filmin başrolünü oynamak veyahut bir hikâyenin kahramanı olma isteği³⁶ kişinin kutsal algısını değiştirecek kadar kişiyi etkilemekte, bu durum etrafın ve yapılan örneklerin büyüünde kalarak, göz önünde bulunma ve yıldızlaşma dürtüsü ile daha da eklemelenmektedir.

Dijital dünyadaki platformlar ve uygulamalarda teşhirciliği dört başlık altında ele alan Bostancı (2022), “*herkes gibi olma, başkalarına benzeme ve özelliklerle popüler kimlikleri taklit etme*” davranışı ile yapılan teşhiri “*gönüllü ifşa*” olarak değerlendirmektedir. Bu ifşa yolu ile gerçekte var olan kimliğin sahip olduğu mahrem bilgileri, sanal olan kimlik değerlendirerek büyük bir cesaret ile kamuoyuna sergilemektedir.³⁷ Bu anlamda gönüllük ve cesaret ile yapılan dijital dünyada var olma odaklı bir kutsal ihlalinden bahsetmek mümkündür.

Mahremiyete ve kutsala bakış açısını, dönem ve teknolojik gelişimlerin konumu etkilemektedir. Toplumların bu olgulara farklı zamanlarda farklı anlamlar yüklemesi algılarından kaynaklanmaktadır. Gerçek hayatta inanç ve değerler, kültürel normlar hayatımızda ne kadar var olsa da yaşamımızda yer edinen sanal dünyada var olma, beğenilme hissi ve merak duygusu ile gelen dijital dünyadaki araştırmacılık bu algıyı değiştirmektedir.³⁸

³⁵ Mustafa Tekin, “Beden ve Mahremiyet,” *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*, ed. H. Şule Albayrak (Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022), 151-171.

³⁶ Nazife Şişman, *Dijital Çağda Müslüman Kalmak*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 141.

³⁷ Mustafa Bostancı, “İnternet ve Sosyal Medyanın İfşa Kültürü,” *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*, ed. H. Şule Albayrak (Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022), 353-365.

³⁸ Fatma Barkuş – Mustafa Koç, “Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme,” *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)* 3/1 (2019), 35-44.

Mahremiyet algısının mahremiyetin hangi boyutları ile ele alındığına göre değişiklik gösterdiğini ifade eden Berkup, bireylerin mahremiyet anlayışının özele indiğimizde dijital dünyadaki mahremiyet algılarının toplumdan topluma, kültürden kültüre, teknolojinin gelişimi ile birlikte ise aynı toplumda kuşaktan kuşağa değiştiğini belirtmektedir. Çünkü kuşaklar için yetişme dönemlerine bağlı olarak içerisinde buldukları dönemin ideolojik yapısından teknoloji ve medyanın etkisinin olduğu bireyselciliği teşvik eden düşünce yapısına kadar birçok etkisinin olduğu söylenebilir. Örneğin; 1980'lerden sonra doğan kuşağın, teknolojik öğeler ile iç içe büyüyen bir kuşak olmaları hasebi ile kişisel ya da genel kapsamlı her türlü bilgi ve görüntü paylaşımını kısıtlanma, sınırlılık ve çekinme yaşamadan yaptıkları görülmüştür.³⁹

Yıldırım ve Mücahit gençlerde dindarlık ve modernleşme algısı üzerine yaptıkları bir araştırmada, Türk halkının modernlik algısı veya modern değerlere yönelik düşüncelerini analiz etmek amacı ile yapılan araştırmalarda modernlik algısının yüksek olduğunu saptamışlardır.⁴⁰ Türkiye'de bireyselciliğin modernliği temsil eden bir unsur olduğunu saptayan Karakitapoğlu, Aygün ve İmamoğlu ise bu durumun ayrıca yüksek bir oranda olduğunu tespit ederken, Değer, yükseköğrenim görmüş genç kadınların modernlik algılarındaki yüksekliğin fazla olduğunu sonucuna ulaşmıştır.⁴¹ Daci ise İstanbul'da bulunan 6 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada gençlerin modern değerlerden "öz yönelim" değerine diğer değerlerden daha çok önem verdikleri bulgusuna ulaşmıştır.⁴² Dolayısıyla modernleşmenin bu kapsamda kişilerin değerlere bakış açısı ve davranışa yansıtma biçimlerinde değişim meydana getirdiği, mahremiyet ve kutsalın da bundan dolayı olarak etkilendiği görülmektedir.

³⁹ Yıldız, "Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi", 529-542.

⁴⁰ Esra Yıldırım - Mustafa Mücahit, "Gençlerde Dindarlık ve Modernleşme Algısı: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği," *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 537.

⁴¹ A. Zahide Karakitapoğlu- E. Olcay İmamoğlu, "Value Domains of Turkish Adults and University Students," *The Journal of Social Psychology* 142/3 (2002), 333-351.

⁴² Zehra N. Daci, *Üniversite Öğrencilerinde Değer Algılamaları: İstanbul'daki Üniversitelerde Uygulama*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013).

3.Nedensellik İlkesi Çerçevesinde Mahremiyet ve Kutsal İlişkisi

Nedensellik İlkesi

Nedensellik, felsefe tarihinde birçok filozof tarafından üzerinde düşünülmüş ve farklı yaklaşımlarda buldukları bir kavram olmuştur. Kavram, Sokrates öncesi zamanda ortaya çıksa da onu ilk defa bir prensip olarak ortaya koyan Platon'dur. Platon'un "Her var olan veya değişen şeyler bir nedenden dolayı meydana gelir" düşüncesi, nedene verdiği önemi göstermiştir. Ancak nedenselliğin kapsamlı bir şekilde açıklamasını yapan kişi Aristoteles'tir.⁴³ Antik Yunan, orta çağ ve modern felsefe tarihi filozoflarının ayrı ayrı görüşlerde bulunduğu ve yaşamdaki işleyişe dair neden-sonuç ilişkisini irdelemeye çalıştığı nedensellik kavramının bu kapsamda önemli bir yere sahip olduğunu söylemek gerekir.

Nedensellik kavramı felsefe literatüründe çeşitli açılardan açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin Cevizci bu kavramı, "bir şeyi değiştirmeye, bir fenomen ya da olayı meydana getirmeye yetili olan şey ya da koşul, oluşturuca etken; bir şeyi ortaya çıkartan, kendisi olmadan o şeyin kesinlikle var olamayacağı şey; bir olayın ortaya çıkışı, varlığa gelişi, doğuşu için zorunlu ve yeterli olan ve o olaydan zamansal olarak önce gelen şey; bir olayın ortaya çıkışının yeter koşulu; sonucunun kendisinden zorunlu olarak çıktığı şey, durum, olay ya da fenomen" olarak tanımlarken⁴⁴; Akarsu "nedenle etki arasındaki bağıntı" olarak tanımlamıştır.⁴⁵

"Her olay bir nedene bağlı olup, aynı koşullar altında aynı nedenlerin aynı sonuçları ortaya çıkarması şeklinde formüle edilen" nedensellik ilkesi, felsefe tarihinde farklı görüşlerin ve analizlerin olduğu önemli bir kuramdır. Bunlardan biri nedensellik ilkesi üzerine kapsamlı bir soruşturma yapan filozoflardan David Hume'un görüşleridir. Hume, nedenselliği bir ön kabul olarak görmekte olup, kavramın kökenine inerek farklı bir yön çizmiştir. Hume, empirist geleneğe bağlı bir filozoftur ve bu geleneğin ana tezi, tüm bilginin kaynağının *deneyim* olduğudur. Deneyim izlenimleri, izlenimler ise ideaları meydana getirmektedir. Bu teze bağlı olarak Hume, nedensellik ideasına karşılık gelen bir izlenimin olup olmadığını sorgulamıştır. Empirist geleneğe bağlı olan Hume, bu geleneğin deneyimin nedenselliği şart koştuğunu

⁴³ Bk. W. Jerry. Oakes, *The Function of the Forms: Examining Plato's Conception of Aitia Against the Criticisms of Aristotle*, 2015.

⁴⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002), 1231.

⁴⁵ Abdurrazzak Dursun, "David Hume ve Gazali'de Nedensellik Problemi," *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 /2 (2015), 1-11.

göremeyerek, sırf bu kavramla deneyim sırasında karşılaştığı için nedenselliğin deneyimden türediğine inanmaktadır.⁴⁶

Bahsedilen filozoflar dışında nedensellik ilkesi üzerine birçok farklı düşünür ve görüşü ile ilgili bilgi vermek mümkündür. Ancak makalenin felsefe alanında bir araştırma makalesi olmaması yönü ile felsefi literatürde ele alındığı kadarı ile ayrıntılı ve kapsamlı olarak makalede yer vermenin mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Burada makale açısından temel alınan husus, kavramsal ve kuramsal çerçeve itibari ile yöntem olarak kullanılan nedensellik ilkesinin ne olduğuna dair genel hatları ile bilgi vermektir. Nitekim bu yöntem ile dijitalleşme ve beraberinde getirdikleri ile kutsal algısındaki değişimi ve sonucunda ortaya çıkan mahremiyetteki ihlaller arasındaki nedensellik zincirini göz önüne sermek amaçlanmıştır.

Mahremiyet ve kutsal arasındaki ilişkiye bu bağlamda bakıldığında;

Mahremiyet kutsal bir olgudur. Dolayısıyla mahremiyete verilen değer bir nevi kişinin kutsalına verdiği değerdir. Ancak dijital dünya ile birlikte bu değer günümüzde ne düzeydedir veyahut bu değere gerekli önem verilmediktedir? Sorusu bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

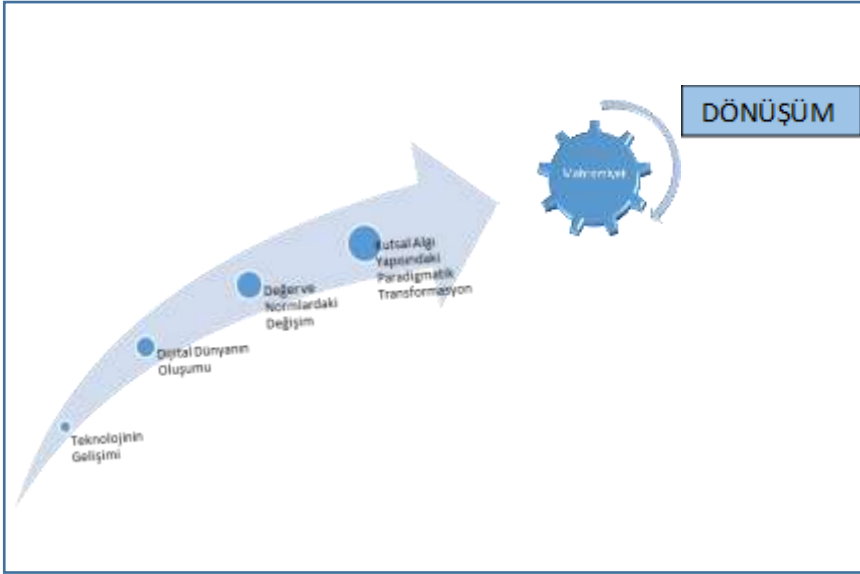
Mahremiyet ve kutsal ilişkisine değinirken, konuyu makalenin başında belirtilen kavramsal analizler doğrultusunda ele alarak açıklamanın makul olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda dikkat edilirse, her iki kavramın kökeninde de haram kavramının yer aldığı görülmektedir. HRM kökünden gelen mahremiyet kavramı ile anlamlarından biri haram olan kutsal kavramının, semantik açıdan ortak köklere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla kavramsal açıdan ortak bir paydaya sahip olan bu ikilinin ayrıca nedensellik kuramına göre de ilişkisinin olduğunu konu çerçevesinde açıklamak mümkün görünmektedir. Nedensellik kuramının içeriğine de binaen toplumsal algı yapısındaki değişim, mahremiyet olgusunun da radikal yönde değişimine neden olmuştur. Bu değişimin olduğu alanlardan biri de dijital mecradır. Teknolojinin ve buna bağlı olarak sosyal mecraların kullanımının artması ile beraberinde gelen kutsallık algısındaki değişim ve sonucunda ortaya çıkan mahremiyet yozlaşması ve ihlali, günümüzde ciddi anlamda bireysel ve toplumsal yönden zarar verici bir boyuttadır.

Dolayısıyla mahremiyet olgusuna bakış açısında, doğrudan dijital mahremiyet demek yerine kutsal algı yapısının değişimi ile gelen mahremiyet nok-

⁴⁶ Aslı Üner, "Nedensellik İlkesi: Hume'a Karşı Kant," *Mavi Atlas* 3 (2014), 100-108.

sanlığı demek daha doğru olmaktadır. Kutsal algı yapısının değişiminin içerisinde de duygu, düşünce ve davranış dolayısıyla psiko-sosyal etkenlerin varlığı ile gelen bir değişim söz konusudur. Bu değişimde ise iradeyi ele geçiren popülerlik ve özgürlük anlayışı ile duygusal dürtülerin beraberinde ortaya çıkan davranış biçimleri, mahremiyet olgusunun yozlaşmasına hatta bazen yok oluşuna kadar varmaktadır. Sadece ahlaki anlamda bir mahremiyet değil, düşünce ve duyguyu yansıtan kişiye özel konuların da kendi iradesi ile ortaya serilmesi, düşünce mahremiyetinin özüne kişinin kendi isteği ile sığıdığı bir kurşun gibidir.

Şekil 1: Nedensellik İlkesi Bağlamında Mahremiyetin Dönüşümü

Konunun nedensellik ilkesi bağlamındaki kısmına bakıldığında; “her olay bir nedene bağlı olup, aynı koşullar altında aynı nedenlerin aynı sonuçları ortaya çıkarması” olarak tanımlanan nedensellik ilkesine göre,

Teknolojinin gelişimi,
Dijital dünyanın oluşumu,
Değer ve normlardaki değişim,
Kutsal algı yapısındaki paradigmatik dönüşüm

Mahremiyetin dönüşümündeki nedenler zinciridir.

Sonuç

Dijital dünyanın bizi çepeçevre kuşattığı günümüzde özellikle kutsallarımız olan mahremiyetin nasıl korunması hususunda çözümlerin çok yetersiz olduğu görülmektedir. Bu da insanın kutsal olan mahremiyeti başta olmak üzere her alandaki özellerinin diğer kişiler tarafından bilineceği demektir. Ne kadar kişisel verileri korumayla ilgili yasal düzenlemeler yapılsa da bazen bunların dijital dünyanın derinliklerinde yok olduğu görülmektedir.

Bilgi teknolojilerindeki yenilikler ile hayatımızda meydana gelen birçok faydadan söz etmek mümkündür. Ancak bunun yanında bu yenilikler ile gelen ve kök değerlerimizi yavaş yavaş yok etmeye dayalı bireysel ve toplumsal algı yapısındaki alışlagelmişin dışındaki değişimin, mahremiyet ve kutsal konusunda hassasiyet gösteren kişiler için kaygı uyandırıcı bir husus olduğunu söylemek gerekir.

Özel alan ve kamusal alan ayrımında, arada yer alan çizginin silinmeye başlaması ile kişilerin dijital ortamdaki özel ve kamusal alan algılarında özelliğe doğru kayma gerçekleştiği için mahremiyet algı sınırlarında da değişim söz konusu olmaktadır. Robison dijital dünyada her şeyin halka açık olup, mahremiyete zarar verdiğini açıklamaktadır. Yine Berkup, mahremiyet kavramının günümüzde bu anlamda daha değerli bir kavram olduğunu dile getirmektedir.

Küresel sınırlar dâhilinde ortaya çıkan dijital dünya araçları ve özellikle yaygın ve sık kullanılan sosyal medya platformlarının menşei genellikle batı dünyasına aittir. Dolayısıyla batı medeniyetinin kültürel kodlarına dayalı olan bu araçların kullanımı ile mahremiyet algısında, “sır saklamanın geçersizliği, görüntünün içeriği, dış güzelliğin iç güzelliği, retoriğin özü, hırsın erdemleri baskılayışı, gösterişin endüstri haline gelişi, toplumsal dayanışma mekanizmalarının zayıflaması ve bireyciliğin yaygınlaşması” etkilidir.⁴⁷

Descartes’ın “Düşünüyorum öyle ise varım.” yargısı, günümüz dijital dünyasında değişime uğrayarak, “Görünüyorum öyleyse varım.” yaklaşımı ile internet ve sosyal medya kullanıcılarının geneli üzerinde hâkim bir görüş olarak yaygınlaşmaktadır.⁴⁸ Bu durumun altında yatan sebeplerin başında modernleşme ve beraberinde dinin, dinî sembol, kutsal ve değerlerin değer kaybettiği bir süreci niteleyen sekülerleşmenin yansımaları gelmektedir. Ünlü

⁴⁷ UHİM, “Sosyal Paylaşım Siteleri Soruşturması” (Erişim 1 Mayıs 2011).

⁴⁸ Bk. Zygmunt Bauman – David Lyon, *Akışkan Gözetim*, çev. Elçin Yılmaz, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013).

filozof Schiller'den esinlenen Weber'e göre sekülerleşme, “*rasyonelleşme*’ veya *‘dünyanın büyüünün bozulması’*⁴⁹ yani *Tanrıların, animistik ruhların, büyü ve tılsımın doğadan kovulması, Tanrı’yı ve insanı doğadan arındırma*” demektir. Böylece gizem kavramı, içine girilip araştırılarak açığa kavuşturulan bir kavram olmak yerine teşhire açık olan, akıl ve teknolojik öğeler ile fethedilmesi gerekli olan bir şey haline gelmiştir. Devamında gelişen mantalitede ise insan, doğayı ilahi bir varlık olarak değil, kendi istek ve ihtiyaçlarına nazır biçimde tasarrufta bulunabileceği bir mecra olarak görmeye başlamıştır.⁵⁰ Doğaya benzer şekilde dinlerin de kutsallık atfettiği başta beden olmak üzere modern/seküler kişinin mahremi ve gizemli olan şeylerinde bütün sınırlarının keşfedilmesi ve bu alana rahatça herkesin misafir edilmesinde hassasiyetin ortadan kalkması durumu ortaya çıkmıştır. Bu süreçte dinin, kutsalın ve değerlerin bireysel ve toplumsal etkisini kaybetmesi ile kişilerin uzak mesafe dahi olsa etkileşimini sağlayan ve görünürlikle bireyselliğini artıran bir özgürlük alanı sunması ile dijital dünya, “*Her insan bir dünyadır.*” anlayışının yer aldığı bir alan olmuştur. Bu alan ise kişilere bilinçlerin sekülerleşmesine kadar giden bir bakış açısı oluşturmuştur. İnsanlar kişisel tercihlerinde dinî referanslara daha az başvurur olmuştur.⁵¹ Birbirine bağlı nedenler zinciri ile zamanında gizemli ve dokunulmaz olan mahrem/ özel alanın, sekülerleşmenin de etkisi ile bu özelliğini yitirerek kutsal algısı yapısındaki değişimi meydana getirdiği ve bu durumun ise alenileştiği görülmektedir.⁵²

Dolayısıyla bu ilişkiye göre doğrudan “dijital mahremiyet” tanımlamasını kullanmak yerine dijital kutsal ile gelen kutsal olgusuna yönelik algı yapısının değişimini tanımlayan bir tamlamanın kullanılması öneri olarak sunulabilir. Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerinde insanlığa fayda sağlayan birçok gelişme ve yeniliğin olduğunu tekrar ifade etmek gerekmektedir. Makale, bu yeniliklerin tamamen bireysel ve toplumsal zararı olduğunu değil, bazı kutsal ve değer arz eden köklerin kurutulmaya kadar varan yö-

⁴⁹ Bk. Hans Gerth- C. Wright Mills, *From Max Weber: Essays in Sociology* (Oxford: Oxford University Press,1946).

⁵⁰ William H.Swatos - Kevin J. Christiano, “Secularization Theory: The Course of a Concept,” *Sociology of Religion* 60 /3 (1999), 209-223.

⁵¹ Bk. Peter L. Berger, *The Sacred Canopy: Elements of a Sociology Theory of Religion*, (Doubleday, 1967).

⁵² M. Ali Kirman-Talip Demir, “Sekülerleşme Perspektifinden Mahremiyetin Dönüşümü,” *Mahremiyet Algıları Sempozyumu* (Ordu: Ordu İlahiyat Vakfı Yayınları, 2016), 509-510.

nünü, nedensellik ilkesi ve kutsal algı yapısındaki paradigmatik transformasyonun etkisi üzerinden açıklamaktadır. Esasında yararlı tarafını kullanmak makulken, yararını zararlı hale dönüştüren bilişsel dönüşümü ve beraberinde getirdiği köklü değişimlere dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda ise başta kavramsal analizlerden başlayarak değişime uğrayan şeyin ne olduğuna dair doğru tanımlamalar ile konuya el atmak gerektiği, devamında köklerimiz, kutsal ve değerlerimiz üzerine bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri, gerekli olan yaptırımlardan BİT aracılığı ile bazı ihlal önleyici kısıtlamalar ile durumun önüne az da olsa geçilebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ahmed ibn Hanbel. *Müsned*. Çağrı Yayınları, 1992.
- Akarsu, Bedia. *Felsefi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1998.
- Aktaş, Cihan. *İktidar Parantezi Kadın, Dil, Kimlik*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Bağlı, Mazhar. *Modern Bilinç ve Mahremiyet*. İstanbul: Yarı Yayınları, 2006.
- Barkuş, Fatma- Koç, Mustafa. “Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme.” *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)* 3/1 (2019), 35-44.
- Bauman, Zygmunt-Lyon, David. *Akışkan Gözetim*. çev. Elçin Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Berger, Peter L. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociology Theory of Religion*. Doubleday, 1967.
- Berkup, Sezin B. *Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Bostancı, Mustafa. “İnternet ve Sosyal Medyanın İfşa Kültürü.” *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*. ed. H. Şule Albayrak. 353-365. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022.
- Cengil Muammer- Tekin, Dila. “Kutsal Zaman, Algılanış Biçimi ve İbadet Hayatına Etkisi.” *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/29 (2016), 33-63.
- Cevzici, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- Çekiç, Sevdegül- Ayengin, Tevhit. “Sosyal Medyadaki Mahremiyet İhlallerinin Bazı Fikhî Yansımalarına Dair.” *Mütefekkir Dergisi* 8/15 (2021), 71-93.

- Daci, Zehra N. *Üniversite Öğrencilerinde Değer Algılamaları: İstanbul'daki Üniversitelerde Uygulama*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Değer, Emine H. *Yükseköğrenim Görmüş Dindar Kadınların Modernlik Anlayışı*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Dereli, Mustafa D. "Mahremiyetin Dönüşümünün Dini Hayata Etkisi." *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*. ed. H. Şule Albayrak. 189-213. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022.
- Dursun, Abdurrazzak. "David Hume ve Gazali'de Nedensellik Problemi." *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (2015), 1-11.
- Eliade, Mircea. *The Sacred and The Profane*. trans. Willard R. Trask-Harcuort Brace, New York: Harvest Book, 1959.
- Eroğlu, Şahika. "Dijital Yaşamda Mahremiyet (Gizlilik) Kavramı ve Kişisel Veriler: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Mahremiyet ve Kişisel Veri Algılarının Analizi." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 35/2 (2018).
- Gerth, Hans- Mills, C. Wright. *From Max Weber: Essays in Sociology*. Oxford: Oxford University Press, 1946.
- Giddens, Anthony. *Mahremiyetin Dönüşümü*. çev. İdris Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınevi, 2014.
- Gündüz, Şinasi. "Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemde Mitos." *Milel ve Nihal* 6/1 (2009), 10-11.
- İbn Manzûr, *Faslu'l-Hâ*, 844-850.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*. Beyrut ts; Dâru Sâdır.
- Karadeniz, Sıtkı. "Bir Kavram Habitusu Denemesi: Kutsal." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/56 (2018).
- Karakitapoğlu A. Zahide- İmamoğlu, E. Olcay. "Value Domains of Turkish Adults and University Students." *The Journal of Social Psychology* 142/3 (2002), 333-351.
- Kirman, M. Ali- Demir Talip. *Sekülerleşme Perspektifinden Mahremiyetin Dönüşümü, Mahremiyet Algıları Sempozyumu*. Ordu: Ordu İlahiyat Vakfı Yayınları, 2016.

- Kokolakis, Spyros. "Privacy Attitudes and Privacy Behaviour: a Review of Current Research on the Privacy Paradox Phenomenon." *Computers & Security* 64 (2017), 122-134.
- Komisyon. *İlmihal (İslam ve Toplum)* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), II.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Küçükalp, Kasım. "Mahremiyete Felsefi Yaklaşım." *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*. ed. H. Şule Albayrak. 37-65. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022.
- Oakes, W. Jerry. *The Function of the Forms: Examining Plato's Conception of Aitia Against the Criticisms of Aristotle*, 2015.
- Otto, Rudolf. *The Idea Of The Holy*. trans. John W. Harvey. Oxford: Oxford University Press, 1936.
- Öğüt, Salim. "Mahrem." *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2003, 27/388-389.
- Özdemir, Harun. *Dijital Mahremiyet*. İstanbul: İnsan ve Hayat Kitaplığı, 2023.
- Öztekin, Hülya-Öztekin, Ahmet. "Modernleşme-Mahremiyet İlişkisi ve Siber Mekânda Mahremiyetin Aleniyete Dönüşmesi." *e-Journal of New World Sciences Academy* 5/4 (2010), 526-540.
- Ritzer, George. *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. çev. Şen Süer Kaya. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Robison, Wade L. "Digital Privacy: Leibniz 2.0." *Orbit Journal* 1/2 (2017), 1-9.
- Swatos, William H.- Christiano, Kevin J. "Secularization Theory: The Course of a Concept." *Sociology of Religion* 60/3 (1999), 209-223.
- Şişman, Nazife. *Dijital Çağda Müslüman Kalmak*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Tekin, Mustafa. "Beden ve Mahremiyet." *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*. ed. H. Şule Albayrak. 151-171. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. Bk. kutsal ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr), 2019.
- UHİM, "Sosyal Paylaşım Siteleri Soruşturması." Erişim 1 Mayıs 2011. <https://www.uhim.org/Uploads/GenelDosya/sosyalpaylasim-siteleri-sorusturmasi-2723-d.pdf>
- Ünal, Mustafa. *Dinlerde Kutsal Zamanlar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.

- Üner, Aslı. “Nedensellik İlkesi: Hume’a Karşı Kant.” *Mavi Atlas* 3 (2014), 100-108.
- Yıldırım, Esra-Mücahit, Mustafa. “Gençlerde Dindarlık ve Modernleşme Algısı: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği.” *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 519-542.
- Yıldız, Asiye K. “Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi.” *Bilgi Dünyası* 13/2 (2012), 529-542.
- Yörükan, Turhan. “Bir İlişki Düzenleme Süreci Olarak Mahremiyet.” *Tisk Akademi* 4/26, (2008), 128-180.
- Yüksel, Mehmet. “Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi.” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 58 (2003).
- Yüksel, Mehmet. “Modernleşme ve Mahremiyet.” *Kültür ve İletişim* 6/1 (2003), 75-108.
- Zerey, Yüce. “Facebook İnsanları.” Erişim 1 Ocak 2012.
<http://www.yucezerey.com/facebook-insanlari/>